

OILAVIY MUNOSABATLARDA BOLA RUHIYATIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNING KESKINLASHUVI VA UNING OQIBATLARI

Dilorom Oymatova,

Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlar oilaning eng ko'p o'rganilgan tarkibiy qismi ekanligi qayd etilib, shu bilan birga, ko'plab asarlar ota-onaning bola bilan bo'lgan munosabatlarini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, u u yoki bu tarzda uning aqliy rivojlanishiga ta'sir qiladi va bolalarning ota-onalarga bo'lgan munosabatlarini o'rganish xususiyatlari kamligi tadqiq qilinadi.

Kalit so'zlar: psixologik jarayon, intellekt, muhit, oila, bola, muallim, ota-ona.

Abstract: The article notes that the relationship between parents and children is the most studied component of the family, while many works are devoted to the study of parent-child relationships. lib, it affects his mental development in one way or another, and the lack of learning characteristics of children's relationship with parents is researched.

Key words: psychological process, intellect, environment, family, child, teacher, parent.

Аннотация: В статье отмечается, что взаимоотношения родителей и детей являются наиболее изученной составляющей семьи, при этом изучению детско-родительских отношений посвящено немало работ, она так или иначе влияет на его психическое развитие, а исследуется недостаточность обучения характеристик взаимоотношений детей с родителями.

Ключевые слова: психологический процесс, интеллект, среда, семья, ребенок, педагог, родитель.

Er-xotin munosabatlari sohasidagi jiddiy buzilishlar muqarrar ravishda butun oilaga ta'sir qiladi va umuman oilaviy munosabatlar tuzilishining buzilishiga olib keladi. A.I.Zaxarov bolalar nevrozdan aziyat chekadigan oilalardagi munosabatlarning quyidagi xususiyatlarini ta'kidlaydi: nikohda turmush o'rtoqlarning xarakter xususiyatlarining haqiqiy kontrasti bilan nevrotik motivatsiyalangan o'zaro ta'sir turiga qarab munosabatlarni o'rnatish; er-xotin va ota-ona rollarining inversiyasi; hissiy jihatdan alohida diadalarni

shakllantirish va oila a'zolaridan birini blokirovka qilish; oila a'zolarining biridan "aybdor" sifatida foydalanish; oiladagi muloqot jarayonidagi samarasiz keskinlik⁶.

Bunday oilaviy munosabatlar, muallifning fikriga ko'ra, bolaning shaxsiyatini rivojlantirish uchun juda noqulay.

Oilaviy terapiya vakillari er-xotin munosabatlari turlarining turli tasniflarini aniqladilar. Ularning barchasi oilaviy tashxis qo'yish uchun mo'ljallangan, ya'ni ular tabiatan nomutanosib bo'lgan oilaviy munosabatlar uslublarini aks ettiradi.

Chunonchi, T.M.Mishina patologik o'zaro ta'sirning uch turini ko'radi:

- raqobat;
- psevdohamkorlik;
- izolyassiya.

Raqobat janjallarda, o'zaro ayblovlarda, hatto jismoniy tajovuzda ham namoyon bo'ladi.

Qoida tariqasida, raqobat yetakchilik uchun kurashga, oila modelini tasdiqlashga, turmush o'rtoqlarning rol funksiyalari haqidagi g'oyalarini amalga oshirishga asoslangan. Izolyatsiya holatida turmush o'rtoqlar hissiy jihatdan sovuq va bir-biriga befarq munosabatda bo'lishadi.

Psevdohamkorlik munosabatlari tashqi tomondan bir tekis, izchil, g'amxo'rlikning bo'rttirilgan ifodasi elementlari bilan ifodalanadi. Shu bilan birga, er-xotinlar oilaviy munosabatlarda qiyinchiliklar mavjudligini inkor etadilar, faqat bir-birlarining ijobiy xususiyatlarini sezadilar va ularni sezilarli darajada oshirib yuboradilar.

Shunday qilib, er-xotin munosabatlarining sifati bolaning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga bevosita va bilvosita ta'sir qiladi.

Ota-onalarning munosabati odatda "bolaga nisbatan turli xil his-tuyg'ular tizimi, u bilan muloqotda qo'llaniladigan xulq-atvor stereotiplari, bolaning fe'l-atvori va shaxsiyati va uning xatti-harakatlarini idrok etish va tushunish xususiyatlari"⁷ deb tushuniladi.

Bola tushunchasi va ota-onaning unga bo'lgan munosabati tarbiyaviy ta'sirlar va bola bilan muomala qilish usullari orqali amalga oshiriladigan ta'lim turining ichki asosidir. Shu

⁶ Захаров А. И. Психотерапия неврозов у детей и подростков. - Л., 1982. С 47.

⁷ Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании: учебное пособие. - М., 1995. С 328.

bilan birga, adabiyotda “ota-ona munosabati” va “oilaviy tarbiya uslubi” atamallari ko‘pincha sinonim sifatida ishlatiladi⁸.

Bolaga ota-ona munosabatlarining shakllanishiga bolaning shaxsiyati ham, oilaviy munosabatlarning klinik va psixologik xususiyatlari, madaniy omillar ham ta’sir qiladi.

Oilaviy tarbiya uslublarini tadqiq qilishning bir nechta yo‘nalishlari mavjud: ularning tuzilishi o‘rganiladi, ota-ona munosabatlarining turlari aniqlanadi va tavsiflanadi, individual ta’sir usullari va umuman oilaviy tarbiya uslublarining bolaning psixik rivojlanishiga o‘zaro bog‘liqligi ko‘rib chiqiladi.

Ushbu tadqiqotlar klinik va analitik yondashuvlar doirasida amalga oshiriladi.

Klinik yondashuv vakillari xulq-atvor yaxlit, shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari, birinchi navbatda, uning ziddiyatlari bilan bog‘liq bo‘lib, natijada ota-ona munosabatlarining tuzilishi o‘rganilmaganligidan kelib chiqadi. Ishlarning klinik tavsiflarini to‘plash natijasida oilaviy ta’lim turlari bolaning rivojlanishi uchun eng noqulay hisoblanadi (S. Brodi, V. I. Garbuzov, A. S. Spivakovskaya va boshqalar).

Analitik yondashuvda xatti-harakatlar ma’lum elementlarning tarkibiy qismi sifatida qaraladi, ota-onalarning munosabati uzoq vaqt davomida nisbatan o‘zgarmas deb hisoblanadi. Ushbu yondashuv sinov va modellashtirish kabi tadqiqot usullaridan foydalanish bilan ajralib turadi (A. Ro, M. Sigelman, Ye Sheffer, R. Bell, V. V. Stolin, A. Ya. Varga Yu.V. Baskina va boshqalar).

Boshqa tadqiqotchilar ota-ona munosabatlari tarkibida uchta tarkibiy qismni ajratib ko‘rsatishadi: hissiy, kognitiv va xulq-atvor. Hissiy komponent - bu bola bilan bog‘liq bo‘lgan tajribalar to‘plami, bolani ajralmas qabul qilish yoki rad etish. Ushbu shakllantiruvchi ota-ona munosabatlari tarkibida yetakchi o‘rinni egallaydi, asosan uning namoyon bo‘lish xususiyatlarini aniqlaydi.

Hissiy tarkibiy qism xilma-xil bo‘lib, unda “simpatiya – antipatiya”, “hurmat – hurmatsizlik”, “yaqinlik – uzoqlik” namoyon bo‘ladi.

⁸ Архиреева Т. В. Родительские позиции как условие развития отношений к себе ребенка младшего школьного возраста: Дисс. ... канд. психол. наук. - М., 1990.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Авлоний Абдулла. Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992 – 160 б.
2. Архиреева Т. В. Родительские позиции как условие развития отношений к себе ребенка младшего школьного возраста: Дисс. ... канд. психол. наук. - М., 1990.
3. Захаров А. И. Психотерапия невротиков у детей и подростков. - Л., 1982. С 47.
4. Кериг П.К. Семейный контекст: удовлетворенность супружеством, родительский стиль и поведение детей // Вопросы психологии.- 1990. - № 1. - С. 158-164.
5. Кочарян Г. С, Кочарян А. С. Психотерапия сексуальных расстройств и супружеских конфликтов. - М., 1994.
6. Мясищев В. Н. Личность и отношения человека // Проблемы личности. -Т.1. -М., 1970 .с-326.
7. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании: учебное пособие. - М., 1995. С 328.
8. Ғозиев Э.Ғ. Ўзбек халқининг этнопсихологияси ва болалар тарбияси // Ўзбек оиласининг этнопсихологик муаммолари. Республика илмий-амалий анжумани қисқа маърузалар матни. - Т., 1993.Б.- 8-9.